

Кума Милица у фитнес центру

www.pravoslovo.net

Јовица Станковић, професор из Београда, узео је један број НИН-а (2573) и забележио све примере спојева с цртицом и оних без ње. Тако је на страни 54 нашао радио-апарат, али на стр. 30 радио станица. Понегде је иста реч двојако написана, на пример турбо фолк на петој страни, али турбо-фолк на тридесет другој. Одвојено су писани, на разним местима у броју, диск цокеј, поп култура, рол крагна, хит комедија, крими драма, порно филмови; с цртицом су кик-бокс, денс-звезде, викенд-наступ, фото-робот, промо-фотографије...

Спојеви са скраћеницом на првом месту готово увек су без цртице, нпр. ТВ Палма, ЦУ менаџер, НАТО агресор. С цртицом је ипак писано е-бизнис - на истој страни и у истом тексту где пише веб кафић, без цртице...

"Не знам како се и када десило", пише проф. Станковић, "да цртице испадну оданде где су целог века стајале, али објашњавали су ми да то има неке везе с важећим правописом..."

Правопис из 1960. године држао се правила (мада га није изричито формулисао) да цртицу пише у сваком споју где прва реч остаје непромењена у падежу. Тако се по њему писало цез-музика, цикцак-линија, бруто-тежина, гала-ручак, франко-царина, Радио-Београд, Херцег-Нови, Грмеч-планина и слично. Спојеви као Краљевић Марко, Кнез Михаило, кума Милица, Чича Илија писали су се без цртице у номинативу, па и у другим падежима ако се прва реч мења (о Краљевићу Марку, Улица Кнеза Михаила), али су добијали цртицу чим је прва реч непромењена: о Краљевић-Марку, Кнез-Михаилова улица, с кума-Милицом, Чича-Илијин, Женидба Јанковић-Стојана.

У новом Правопису (1993), у тачки 476, констатује се да је такво писање било "у пракси врло слабо прихваћено, јер се сукобило с тежњом ка графичкој једноставности, својственој савременом схватању правописа". Као потврда наводе се примери писања без цртице, из штампе као ТВ програм, нинџа корњаче, бизнис клуб, фолк шоу, видео огласи и слично, или са уличних табли као Поп Лукина, Змај Јовина, Хајдук Вељкова.

Заиста, 1960. године спојеви с непромењивим првим делом још су били нешто ретко и егзотично, па смо могли дозволити тај луксуз да сваки означавамо цртицом. Отада па до данас нагрнули су толики компакт дискови, контакт групе, фитнес центри, снек барови, камп приколице, поп звезде, рок фестивали, чартер аранжмани, ЕПП поруке... да морамо признати да у српском постоји један нов синтактички образац, где реч страног порекла одређује именицу после себе, и онда их напросто пишемо као две речи.

Нови Правопис није забранио цртицу у таквим спојевима, само је дао "предност одвојеном писању". Могућност двојног избора неке се може учинити као анархија, али заправо је демократија. Она одражава жељу аутора да не чине нагле заокрете, како не би све оне који су обавезно школовање

завршили пре 1993. преко ноћи прогласили неписменима. Ни за кума Милицу, из Кнез Михаилове цртица више није обавезна, али је подједнако правилно и кума-Милицу, Кнез-Михаилова, као по ранијем правопису.

Цртица остаје у традиционалним домаћим полусложеницама, којих нема много (рак-рана, спомен-плоча, узор-мајка и слично, рачунајући ту и турцизме као ћетен-алва, сахат-кула). Цртице нема у спојевима као бруто тежина, нето износ, гала ручак, соло певање, инстант доручак и сл., јер је ту прва реч заправо непроменљиви придев: пишемо гала ручак као што бисмо писали свечани ручак.

Све што смо рекли о изразима типа "фитнес центар" не значи да треба у српски преносити енглески ред речи, по коме име установе долази испред заједничке именице. "Видим" – пише проф. Станковић - "да су, што би се рекло, ЗАЖИВЕЛЕ конструкције типа Карић фондација, Смитсонијан институт, Метрополитен музеј и слично. Памтим да је ово некад ваљало избегавати као англизам: Сава центар био је тада стриктно Центар 'Сава'..."

Није можда никад био "стриктно" Центар "Сава", али је тај облик свакако бољи него Сава центар. Надајмо се да ни убудуће читаоци часописа НИН неће постати читаоци "НИН часописа" (по угледу, рецимо, на Тиме магazine).